

A MAYURQA: ¿QUI EREN ELS “BANI SICDIN”?

MIQUEL BARCELÓ

Un territori anomenat “Bani Ciodin” i situat al *juz’ d’Inkân* és esmentat al Còdex Català del *Llibre del Repartiment*, format pel transllet, el 1269,¹ de dos capbreus anteriors.

Aquest territori està dividit en quatre alqueries que s’identifiquen per un nom personal seguit de la partícula locativa àrab *bí* seguida del col·lectiu clànic “Bani Ciodin”.

Alqueria Alabenalibibani Caodin III jo.

Alqueria Ali Abenabdela Hepneacen Bibani Ciodin III jo.

Alqueria Abdela Abarrida Bibani Ciodin I jo. emiya.

Alqueria Lup Imnebibac Bibani Ciodin VI jo.²

Les 13,5 jovades equivalen a 152,5 Has. Es tracta, doncs, d’un territori força extens. Cal observar que les extensions assignades a alqueries i rafals en els diversos textos del *Repartiment* no poden ser considerades més que com indicatives de l’espai percebut com a productiu pels funcionaris catalans. De cap manera s’han de deduir d’aquestes mesures els espais reals d’assentaments de les comunitats camperoles andalusines. El treball d’A. Rodríguez³ sobre el territori de Pollença fa abastament clar que les mesures catalanes de l’espai andalusí són sempre molt inferiors a la realitat de les dimensions de la posterior ocupació feudal catalana. El territori establert pels feudals ultrapassa de molt la superfície dels assentaments andalusins, indicant així que entre

¹ *Còdex Català del Llibre del Repartiment de Mallorca (Arxiu del Regne de Mallorca)* —Introducció, transcripció i notes de R. Soto i Company (en premsa), fols. 90 r. i 90 v.

² *Op. cit.*, fol 55 r. El Còdex Llatí de l’Arxiu de la Corona d’Aragó publicat per P. de Bofarull (*Repartimientos de los Reinos de Mallorca, Valencia y Cerdeña*, ed. anastàtica de la de 1856, Barcelona, (Bellaterra, 1975) és molt posterior (s. XV) al text català; per això prefereixo citar pel text català.

³ *El territori de Pollença sota el Temple (1298-1304)*, Memòria de Llicenciatura en Història, Universitat Autònoma de Barcelona, 1982.

aquests assentaments hi havia intersticis o espais no atribuïts a cap comunitat específica i que devien ser objecte d'utilització pactada; o, tal vegada, alguns d'aquests intersticis no eren sinò el resultat d'una falsa percepció catalana del que era o no era terra productiva. Només una recerca precisa podrà destriar les dues possibilitats que, per altra banda, no resulten excloents.

Cal observar que aquest és l'únic exemple documental clar de l'existència d'una unitat territorial tribal o clànica que conté alqueries particularitzades; és a dir, que el topònim tribal o clànic fa referència a un nivell d'identitat superior al de les comunitats camperoles de les alqueries.

El 15 de febrer de 1240 s'estableix "ad bene laborandum et meliorandum" una desena part de l'alqueria "qui dicitur benisciodin que est in termino de incha" on ja hi ha esment de vinyes.⁴

El 1249 s'esmenta l'alqueria "Benisyodin" al Registre 341 f. 139 v.⁵ Però a la més antiga documentació de l'alqueria és anomenada així: "... et alia alqueria que fuit Abenisiodin Upunar".⁶ És el document de donació de terres feta per Jaume I als homes de Marsella el 23 d'octubre de 1230.⁷ Aquest text, la lectura correcta del qual he comprovat,⁸ juntament amb el de febrer de 1240, permeten de veure que les variants posteriors aparegudes a versions fetes a partir d'un original perdut dels textos reunits per a formar el *Llibre del Repartiment* són en rigor resultat de llegir la *c* per una *o*. És, sens dubte, un error força normal atesa la poca obertura de la *c*; aquest error fou, a més a més, afavorit pel desconeixement fonètic del topònim senyal, a la vegada, de la seva vida fugaç després de la conquesta. Si el 23 d'octubre de 1230 existia encara l'alqueria "Beniscidin Upunar", cap el 1232, data entorn de la qual es reuniren el textos formatius del cos del *Llibre del Repartiment* —i d'on procedeixen el *Còdex Català* (Soto) de 1269 i el *Còdex Llatí*

⁴ M. ROTGER i J. MIRALLES, "Cartulario del primer obispo de Mallorca" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* XIII (1910-1911) pàg. 141-143; la cita correspon a la p. 143. El document pertany a l'Arxiu Capitular de Mallorca. R. Rosselló el registra a *Inca i Selva en el segle XIII*, Mallorca, 1978, p. 7.

⁵ A. POVEDA i SÀNCHEZ, "Repertori de toponímia arabo-musulmana de Mayurqa segons la documentació dels Arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276) 1229/1300" a *Fontes Rerum Balearium* III (1979-1980) p. 103. R. Rosselló transcriu "Benisiodym" (*Op. cit.* p. 13).

⁶ L. PÉREZ MARTÍNEZ, *Corpus Documental Balear I Reinado de Jaime I a Fontes Rerum Balearium* I (1977) p. 43.

⁷ *Op. cit.* ps. 41-43. També fou publicat per E. de K. Aguiló el 1909 ("Documentos del Rey D. Jaime I" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* XII, p. 46).

⁸ Gràcies a l'amabilitat del Sr. L. Pérez, director de la "Biblioteca B. March" de Palma de Mallorca, que el té microfilmada. El document està dipositat a l'Arxiu Capitular de Mallorca.

(Bofarull) del segle XV—, "Benisicdin" és només una referència territorial on estan situades quatre alqueries d'espai desigual i atribuïdes a quatre aparents possessors. Encara el febrer de 1240 la referència territorial superior és l'alqueria Benisicdin el qual probablement indica que l'esforç de precisió territorial dels autors del *Llibre de Repartiment* fou tingut per innecessari o, senzillament, incomprés.

L'esment de 1249, "Benisiodyn", palesa, en canvi, una derivació manuscrita i no una transcripció d'una informació oral com els textos del *Llibre de Repartiment* copiats el 1269.

Tots els textos situen, però, "Benisicdin" al districte (*juz'*) d'Inkân. L'esment de 1230 està qualificat per un mot quelcom estrany "Upunar". No l'he trobat als diccionaris de consulta habitual. Però penso que es pot entendre a partir de la partícula *up* indicativa de pujar, d'anar cap amunt, d'altura. "Upunar", doncs, significaria de dalt respecte a baix, sobirà per oposició a jussà. Dins el *juz'* d'Inkan el territori dels "Benisicdin" estaria cap a la part muntanyenca.

Quant a la identificació dels "Benisicdin", la seva forma catalana menys deformatada, no resulta, penso, massa aventurat suggerir que es tracta d'una comunitat dels banû Sadîna/Sidîna que no és altra cosa que la forma arabitzada del berber Sadin/Sidin. Es tracta d'un nom propi tant masculí com femení documentat ja, per a la zona d'Algeria, a l'època romana (Siddin, Sedden, Sidina, Siddina, Seddena).⁹ Hi ha ben documentat un nom de dona Sidînt a l'època ibadita.¹⁰ Al-Bakrî situa e nel segle V/XI els Banû Sadîna/Sidîna a l'entorn de Fâs juntament amb altres fraccions tribals com els Hawwâra, els Magîla, els Zûrwâwa.¹¹ Ibn Khaldûn enumera els Sadîna juntament amb els Magîla com a branques de Temzît.¹² També Ibn Hazm esmenta els Sadîna juntament amb els Hawwâra, Zanâta, Nafza, Zuwâwa etc.,¹³ al que representa que aquests assentaments ja existien a principis del segle V/XI.

Els Beni Siddin de Mayûrqa donen testimoni un altre cop d'una certa permanència a l'illa de formes eponímiques berbers preferides

⁹ ST. GSELL, *Inscriptions latines de l'Algérie*, 1965, n.º 842, 1782 1892, 2351 i 3365.

¹⁰ T. LEWICKI, *Études ibadites nord-africaines I*, Varsòvia., 1955, ps. 139-140.

¹¹ *Kitab al-Magrib fi dhikr bilad Iriqiya wa-l-Magrib* ed. i trad. de M. G. De Slane, reed. (1.ª ed. Alger 1911-1913), París, 1965, p. 117 (text àrab) i 230 (trad.).

¹² *Kitab al-'ibar* (ed. Bulaq) vol. VI, 1284/1867, ps. 91 i 118.

¹³ *Kitab jamharat ansab al-'Arab* ed. E. Lévi-Provençal, El Cairo, 1948, ps. 463-467; i també P. GUICHARD, *Structures sociales "orientales" et "occidentales" dans l'Espagne musulmane*, París - La Haye 1977, ps. 250-251. Pel context tribal bereber a Mayûrqa veure A. POVEDA I SÁNCHEZ, "Introducción al estudio de la toponimia árabe-musulmana de Mayûrqa según la documentación de los Archivos de la Ciudad de Mallorca (1232-1276)" a *Awraq* 3 (1980) ps. 75-101.

a les seves formes àrabs. La forma Aurixam, per exemple, és només aplicable a partir del berber Yûriken i no de la seva forma arabitzada Ūrika, Wârika.¹⁴ I tot i que no es pot saber si l'epònim Siddin és masculí o femení, el cert és que a Mayûrqa hi ha exemples de comunitats camperoles berbers com els Beni Zûrâg,¹⁵ que deriven la seva identificació social d'un epònim femení.

La cronologia de la immigració a Mayûrqa resulta, per ara, impossible d'establir.

El text de 1269 permet, però, d'entreveure les possibles relacions de filiació entre els que figuren com a caps d'alqueria. El primer nom "Alabernali" pot ser llegit com "Ali ibn 'Ali; el segon nom "Ali abenabdelâ Hepneacen" pot ser llegit com 'Ali ibn 'Abd Allah ibn Hassan; el tercer nom, "Abdela Abarrida" pot ser llegit com 'Abd Allâh "Abarrida"; i el quart nom "Lup Imnebibac" pot ser llegit com Lûb ibn "Bibac". Sembla plausible establir relacions de filiació entre els tres primers a partir justament del tercer 'Abd Allâh "Abarrida". Però l'absència de més dades obliga a la cautela. L'important tanmateix és la identificació superior representada pel collectiu Beni Siddin. Agrupacions d'aquesta tipus estan documentades a Inkân precisament en el mateix document de 1230. Uns identificats amb la *nisba* "Almarini" figuren com a caps de tres alqueries: "Asmeti" (Ahmâd), "Mafumeti de Bonaomar" (Muhammad ibn 'Umar) i Alhagaumar" (al-haij 'Umar).¹⁶ És previsible que un aprofundiment de la recerca possi de relleu més assentaments correlacionats que permetin de veure la vertadera estructuració de l'espai social andalusí que els agrimensors i funcionaris catalans descrigueren com a una justaposició de propietaris i que no era, sino, un espai força més complexa d'assentaments de límits esfumats i ple d'intersticis; i on el cap d'alqueria era deformatament descrit com el propietari, com l'amo.

¹⁴ M. BARCELÓ, "Els de Marraqush. Una immigració d'època almoràvit o almohade?" a *Estudis de Prehistòria de Mayurqa i d'Història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló i Bordoy*, Mallorca 1982, ps. 139-148.

¹⁵ M. BARCELÓ, "De toponímia tribal i clànica berber a les Illes Orientals d'al-Andalus" a *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior* X, (1982) p. 42.

¹⁶ L. PÉREZ MARTÍNEZ, "Corpus Documental Balear" p. 42.